

VÝROČÍ

Vzpomínka na život a dílo Jaroslava Kallaba u příležitosti 65. výročí jeho úmrtí

Tatiana Machalová*

Dne 10. února 2007 uplynulo 65 let od úmrtí profesora Jaroslava Kallaba. S jeho jménem je úzce spojen vznik a budování právnické fakulty Masarykovy university v Brně.

Jak napsal ve své stati Erich Olšar, příchodem Kallaba získalo Brno znamenitého českého filosofa, velkou kulturní osobnost s mimořádnými intelektuálními schopnostmi, širokým rozhledem, nesmírným věděním a životní zkušeností.¹ S Kallabem přišli tehdy na brněnskou právnickou fakultu i další známí profesoři, František Weyr a Karel Engliš. Všichni tři se stali vůdčími osobnostmi tzv. brněnské právní školy, která dala základy současné právní teorii.

ŽIVOT JAROSLAVA KALLABA

Profesor Jaroslav Kallab se narodil 24. června 1879 v Novém Městě na Moravě. Po maturitě na prvním českém gymnáziu v Brně se v roce 1898 rozhodl pro studium práva na právnické fakultě ve Vídni, od roku 1900 pokračoval na pražské právnické fakultě UK, kde získal titul doktora právních věd. Po studiích se začal věnovat soudcovské službě (1903–1913), ale nezanedbával ani vědeckou práci. V letech 1904–05 absolvoval studijní pobyt v Berlíně u známého teoretika trestního práva profesora Franze von Liszta. V roce 1908 se habilitoval v oboru trestního práva a trestního řízení. Ve své vědecké práci nepolevuje a v roce 1911 odchází opět na studijní pobyt na pařížskou Sorbonu, kde pobýval u profesora Garcon. Tento pobyt přispěl k tomu, že v roce 1913 byl na právnické fakultě UK v Praze jmenován mimořádným profesorem práva a řízení trestního. V témže roce rozšířil své přednášky také o dějiny právní filosofie. V těchto oborech se pak v roce 1919 stal jedním z prvních řádných profesorů brněnské právnické fakulty. Záhy na to, v letech 1920–21, byl Kallab jmenován děkanem a v této funkci pak působil ještě dvakrát v letech 1929–1930 a 1937–38.

V letech 1927–28 vykonával funkci rektora Masarykovy univerzity. Jako rektor položil v roce 1928 spolu

s prezidentem T. G. Masarykem a tehdejší děkanem F. Weyrem základní kámen k nové budově právnické fakulty.

Kallab kromě vědecko-pedagogické a řídicí práce založil a vybudoval v roce 1928 při brněnské právnické fakultě Ústav kriminologický, který také dlouhá léta vedl. Jako profesor trestního práva a řízení se v rámci komise ministerstva spravedlnosti podílel na zákonodárných pracích v této oblasti. Jeho vědecké působení vyvrcholilo tím, že se v roce 1932 stal řádným členem České akademie věd a umění a působil i jako dopisující člen Královské české společnosti nauk.

Hned v počátcích své soudcovské činnosti věnoval Kallab velkou pozornost otázkám péče o mládež. Po příchodu do Brna působil v Zemské péči o mládež na Moravě, která se stala důležitou institucí. V roce 1930 se stal předsedou Svazu zemských ústředí pro péči o mládež, který měl celostátní působnost.

Kallab byl také jedním z iniciátorů mezinárodní právní pomoci mládeži a také autorem zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Jako člověk, ke kterému příroda nebyla příznivá, Kallab byl tělesně postižen, měl také velké pochopení pro problémy lidí s podobným osudem.

Po okupaci a uzavření českých vysokých škol, žil v ústraní. Po těžké nemoci umírá 10. února 1942 v Brně.

DÍLO JAROSLAVA KALLABA

Kallab byl autorem řady vědeckých a odborných prací. Tím, že byl profesorem trestního práva a také vyučoval dějiny právní filosofie byla jeho teoretická činnost značně rozsáhlá. Jeho práce bychom mohli tématicky rozdělit do tří oblastí. První reprezentuje statě a publikace o otázkách trestního práva a trestního řízení. Do druhé oblasti můžeme zařadit právně filosofické práce, ve kterých se věnoval metodologii právní vědy. Třetí oblast pak tvoří články věnované problematice mezinárodního práva trestního.

* Doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc., Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ OLŠAR, E.: Jaroslav Kallab. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin Jaroslava Kallaba. 1939, s. 7.

Navzdory tomuto rozčlenění je nutné zdůraznit, že východiskem jeho teoretické činnosti bylo trestní právo. Jeho zájem o právní filosofii a také mezinárodní rozměr trestního práva byl zájmem teoretika, který viděl organickou souvislost mezi jednotlivými právními disciplínami. Již z jeho habilitačního spisu, který byl publikován v roce 1907 pod názvem „*Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rakouském*“ je patrné, že za nutný předpoklad vědecké práce považuje kritiku základních otázek trestního práva. Kallab zde věnoval pozornost jak vztahu materiálního a formálního trestního práva, tak také rozdílu mezi civilním a trestním soudním řízením. V kontextu otázky způsobilosti být stranou ukazuje, že proces není sám sobě účelem, ale prostředkem jak k teoretickému stanovení toho, co je v konkrétním případě právem, tak i k praktickému uskutečnění stavu, který odpovídá materiálnímu právu.²

Jeho snaha o kritické (filosofické) poznání trestního práva vyústila následně do práce „*O skutkové podstatě a konkurenci trestných činů*“ z roku 1911. Svým výkladem pojmů skutková podstata a trestný čin usiluje nejen o jejich teoretické určení, ale také o zdůvodnění určité metodologické pozice. Vymezení trestného činu není pro něj hledáním odpovědi na to, co je skutková podstata, ale „*skutková podstata je právě onou skutečností, kterou trestním právním předpisem měříme*“.³ Kallab poukazuje na zásadní souvislost a upozorňuje nás, že to, co se stává předmětem trestu nemůže být stanoveno důsledkem poznání, tvořícího definici, ale jen normou.⁴

Centrálním problémem zde učinil otázku, jakými formami jsme schopni poznávat skutečnost a zda také obsah normy je její součástí. Z jeho výkladu je zároveň cítit, že si také uvědomuje potřebu samostatného výkladu uvedených metodologických problémů. Pro toho, kdo znal jeho práce, nebylo až tak velkým překvapením, že přistoupil k napsání dvoudílného spisu „*Úvod ve studium metod právnických*“, který dokončil v roce 1917.⁵

Když jsou hodnoceny Kallabovy právně filosofické práce, tak jsou často představovány jako protiklad Weyrovy a Englišovy normativní teorie práva. Tak

vzniká dojem, že Kallabova filosofická pozice se vyprofilovala jen jako důsledek kritické polemiky a rozporů s normativisty. Jakoby mělo platit, že kdyby nebylo normativní teorie práva, nebylo by Kallabova učení. K této představě možná přispěl i samotný Weyr, který poměrně dlouho vnímal Kallabovy námitky jako kritiku stoupence, než odpůrce normativní teorie. Tento svůj názor zcela přehodnotil až ve své poslední větší práci „*Teorie práva*“ (1936) a Kallaba již zde nezařadil mezi své následovníky. K jeho postoji uvádí, že jej považuje „*za dosud nejuzáznějšího ba vlastně jediného skutečného kritika normativní teorie v našem písemnictví*“.⁶

Vztahy, jaké tehdy panovaly mezi těmito osobnostmi brněnské právnické školy, dokreslují vzpomínky Václava Chytila, který byl jak Weyrovým, tak Englišovým žákem. Chytil hodnotí Kallabovou pozici jednoznačněji a nepovažuje jej za stoupence normativní teorie. Doslova k tomu píše: „*Kallab nebyl stoupencem Weyrovy normativní teorie právní, i když ji registroval s úctou mezi ostatními právními teoriemi. S laskavě ironickým úsměvem odmítal Englišovy návrhy, aby se oni tři, Weyr, Engliš a Kallab, dohodli na základních vědeckých tezích, které pak budou společně zastávat a hájit a které budou tvořit základ brněnské školy*“.⁷ Jak uvádí dále Chytil, bylo nepředstavitelné, aby Kallab a také Weyr přistoupili na nějakou dohodu o tom, jak by měli o právu přemýšlet. Jejich názorová rozdílnost totiž nebyla jen pouhým nedorozuměním, které by způsobilo odlišné používání terminologie, ale šlo skutečně o jiné pojetí funkce práva a právní vědy. Sám Kallab ve své pozdější stati „*Právní věda a věda o právu*“, s podtitulem: „*Poznámky k Weyrově noetice*“ vymezuje rozpor mezi jeho a normativní teorií práva jako rozpor, který vychází z odlišného terminologického, metodologického a filosofického pojetí skutečnosti.⁸ Tato stať není jen odpovědí na vznesenou kritiku. Kallab zde podává shrnující výklad svého učení o právu. Podobně to učinil i v článku: „*Několik poznámek k Weyrovu spisu Teorie práva*“, který byl publikován v Časopisu pro právní a státní vědu v roce 1937.

² Viz k tomu CÍSAŘOVÁ, D.: Některé zamyšlení nad Kallabovou prací „*Základy nauky o způsobilosti býti stranou a o příslušnosti soudu v trestním řízení rakouském*“ In: Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba. MU Brno 1992, s. 16.

³ KALLAB, J.: O skutkové podstatě a konkurenci trestných činů. Sborník věd právních a státních. Praha 1911, s. 126–128.

⁴ Kallab k tomu doslova uvádí: „... nesmíme zaměňovati skutkovou podstatu s právní definicí jednotlivých trestných činů.“ Tamtéž, s. 128.

⁵ Kallab tuto práci dokončil v Praze v roce 1917, ale přijata do nakladatelství byla až v září 1920 a následně publikována v roce 1921.

⁶ WEYR, F.: Teorie práva. Brno 1936, s. 375. Viz k tomu také BULÍN, H.: Jaroslav Kallab a Weyrova normativní teorie práva. In: Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba. MU Brno 1992, s. 90.

⁷ blíže k tomu CHYTEL, V.: Vzpomínám si. Úryvek ze vzpomínek na léta studií (1927–32). Neuveřejněný rukopis.

⁸ Viz k tomu KALLAB, J.: Právní věda a věda o právu. Poznámky k Weyrově noetice. In: Časopis pro právní a státní vědu. Brno 1935, roč. XVIII., č. VI–VII., s. 2.

Kallab napsal tento článek jako odpověď na Weyrovu kritiku, kterou publikoval pod stejným názvem, jen s jiným podtitulem jako „*Poznámky ke Kallabově a Englišově noetice*“. Tento Weyrův článek vyšel v Časopise pro právní a státní vědu v roce 1935. Kallabova odpověď vyšla také v tomto časopisu ve stejném roce.

Kallabův zájem o právní filosofii se neomezoval jen na problémy metodologie právní vědy. Řadu svých prací věnoval také otázkám, které bychom mohli označit jako otázky politické, resp. sociální filosofie. V roce 1918 publikoval několik statí o zásadě suverenity a sebeurčení. Byla to logická reakce na politické události tehdejší doby, na vznik československého státu jako nové etapy národního sebeurčení.⁹

Na rozdíl od normativistů byl vztah práva a politiky pro Kallaba teoretickým problémem. Stejně tak jako otázka spravedlnosti, kterou se zabíral v řadě statí: „*Pozitivní právo a princip spravedlnosti*“ z roku 1921, „*Postulát spravedlnosti v teorii právní*“, článek publikovaný v roce 1924 a také francouzsky v roce 1926 nebo stať z roku 1934 „*O pojmu práva, spravedlnosti a zákona*“.

Jádrem Kallabova díla zůstávají nesporně otázky trestního práva i navzdory tomu, jak uvádí B. Tomsa, že jeho vztah k právní filosofii byl v něm bytostně zakotven.¹⁰ Věnovat se právně filosofickým otázkám znamenalo pro Kallaba věnovat se „organon“ právní vědy, za které považoval kritickou metodu.

Jako profesor trestního práva a řízení napsal také několik učebnic. Nejznámější se stala jeho „*Učebnice trestního řízení*“ z roku 1930. V roce 1935 pak vyšla učebnice „*Trestní právo hmotné*“. Jak uvádí ve svých vzpomínkách V. Kubeš, zejména v této učebnici „*se dokonale snoubí s výklady povahy trestněprávní hluboce založený právně-filosofický podtext*“.¹¹ Kromě toho se podílel na komentářích k různým vydáním Trestních zákonů (1925, 1927, 1933) a Trestního řádu (1925, 1931).

Zvláštní část jeho trestně právních prací tvoří statě věnované trestnímu soudnictví nad mládeží. Péče o mládež, která se dostala do rozporu se zákonem a důsledkem toho také na okraj společnosti, bylo téma, které sledoval od počátků své teoretické činnosti.¹² Kallab se také podílel na přípravě zákona o trestním právu

mládeže, která však procházela obdobím různých průtahů. Právě to bylo pro něj motivem k napsání řady článků a statí, ve kterých obhajoval potřebu takového zákona. V tomto ohledu zastával velmi moderní názor. Trestný čin mladistvého nepovažoval za jediný projev jeho narušení a mravního ohrožení. Uložení trestu nebylo pro něj dostačujícím výrazem příspěvku společnosti k jeho záchraně.¹³

Pro celkové představení Kallabova díla je nutné zmínit také práce, které spadají do oblasti mezinárodního práva trestního. Z těchto statí je zřejmé, že jej zajímaly jak obecné otázky mezinárodního práva¹⁴, tak problémy mezinárodního trestního soudnictví. Kallab reagoval hlavně na nebezpečné jevy, které se vyskytly v souvislosti se zaváděním nové československé měny. Padělání peněz a jejich zavádění do oběhu, jakož i jejich doprava do republiky bylo na území ČSR trestné.¹⁵ Kallab byl přesvědčen o tom, že mezinárodní spolupráce při potírání penězokazectví nemůže zůstat jen na úrovni úmluv, ale že je nutné stanovit sankce, pokud tyto úmluvy nebudou plněny. Navrhoval také, aby byla zřízena mezinárodní kancelář, která by monitorovala tuto oblast a měla také právo účastnit se vyšetřování.¹⁶ Druhým tématem, který Kallaba zaujal v rámci mezinárodního práva, byla ochrana menšin. Zde mu šlo především o teoretická východiska této ochrany na poli mezinárodního práva.¹⁷

Ze vzpomínek jednotlivých žáků brněnské školy nebo jen památníků této doby je zřejmé, že v Kallabově osobnosti se snoubil hluboký teoretický intelekt se snahou o praktickou realizaci myšlenek, o jejichž správnosti byl skálopevně přesvědčen. Vzpomínaný Vladimír Kubeš ve svém hodnocení jednotlivých osobností brněnské školy jednoznačně označuje Kallaba „*za nejvíce filosoficky fundovaného, jehož přínos normativní teorii nelze docenit*“.¹⁸ Nicméně ani on a ani další se neubránili srovnávání Kallabova pojetí práva s Weyrovou normativní teorií, která měla v tomto období

⁹ Tomuto tématu byly věnovány články: Zásada suverenity a zásada sebeurčení. In. *Národ 1918, O sebeurčení národů. Národní čítanka 1918, Sebeurčení národů jako princip právní. Právnícké rozhledy 1918, Sebeurčení národů a „Deutschbohmen“.* *Národ 1918.*

¹⁰ Viz k tomu TOMSA, B.: Jaroslav Kallab. *Právník 1939.*

¹¹ KUBEŠ, V.: Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první. MU Brno 1995, s. 208.

¹² Otázce soudnictví nad mládeží věnoval Kallab pozornost např. v článkách: Zvláštní soudy pro mladistvé v Rakousku a podmínky jejich úspěchu. *Právník 1908, K osnově zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých. Právnícké rozhledy 1909, Ochranná výchova a trestní právo. Pražská lidová revue 1914, K nauce o přičetnosti a trestnosti se zřetelem na trestní odpovědnost mládeže. Sborník věd právních a státních 1920, Příspěvky k dějinám trestního práva mládeže. Péče o mládež 1922, 1923, Pracovní plán sociální péče o mládež. Brno 1926, heslo „Péče o mládež“ v Ottově slovníku naučném nové doby, 1936 a další.*

¹³ Převzato od MATES, P.: Prof. Jaroslav Kallab a trestní soudnictví nad mládeží. In. Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba. MU Brno 1992, s. 8.

¹⁴ Kallab napsal např. v roce 1920 samostatný spis „*O smlouvách mírových*“. Vydal také spis „*Příručka k přednáškám o právu mezinárodním*“ Brno 1924. Také byl autorem hesla „*Právo mezinárodní*“ ve Slovníku veřejného práva, Brno 1932.

¹⁵ Viz k tomu SCHELLE, K.: Podíl prof. dr. Jaroslava Kallaba na zajištění právní ochrany československé měny. In. Sborník z konference k výročí úmrtí prof. JUDr. Jaroslava Kallaba. MU Brno 1992, s. 22–23.

¹⁶ Tamtéž, s. 23, také viz k tomu KALLAB, J.: Mezinárodní ochrana proti padělání peněz. In. *Zahraněční politika 1926*, s. 331.

¹⁷ Viz k tomu Kallabovy články: Mezinárodní řízení o poruše závazku k ochraně menšin. In. *Zahraněční politika 1922 a Otázka ochrany menšin jako problém mezinárodního práva. Problém ochrany menšin 1923.*

¹⁸ KUBEŠ, V.: Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první. MU Brno 1995, s. 198.

velmi vlivnou teoretickou pozici a měla o mnoho větší ohlas, a to nejen mezi studenty, ale i širší právníckou veřejností.¹⁹

Je nesporné, že normativní teorie práva představovala novou etapu moderního právního myšlení. Její vznik byl logickým důsledkem krize tehdejší právní filosofie, neschopné se přesvědčivě vypořádat s metafyzickou tradicí a poskytovat právní praxi odpovědi na aktuální otázky. V této atmosféře vyznívaly Kallabovy filosofické názory, jakkoli byly zajímavé, jen jako prosté lidské snění o „obecném“ dobru nebo „absolutní spravedlnosti“. Doba vyžadovala od právní teorie a filosofie být co nejvíce prakticky uchopitelnou a tohoto úkolu se normativní teorie úspěšně zhostila. Poskytovala jasné a strohé pojmové myšlení o tom, co je právní norma, zákon, právní řád atd.

Kallabův přístup byl jiný, náročnější a vyžadoval uvažovat o právu nejen jako pouhém hierarchicky uspořádaném souboru právních norem, ale také o jejich sociální a hodnotové určenosti a funkci. Jeho postoj dobře vystihuje výrok, který uvádí ve svých vzpomínkách Václav Chytil: „*Paragrafy trestního práva ovládají nejlépe četníci, odrůkají vám je nazpaměť. Úkolem právníka je jim rozumět a to v souvislosti se všemi ostatními paragrafy a s ideou práva. Je celkem lehké judikovat podle paragrafů, je těžké judikovat spravedlnost.*“²⁰

KALLABOVO POJETÍ PRÁVA A PRÁVNÍ VĚDY

Za stěžejní filosofický problém, se kterým by se podle něj měla vypořádat každá právní věda, považoval Kallab otázku možnosti poznání práva. V tomto ohledu jde ve šlépějích Kantovy kritické metody, kterou se pokusil „*uplatnit i v noetice praktického rozumu*“.²¹ Kallab se tak připojil k teoretikům, kteří se „*navratem ke Kantovi*“ pokoušeli očistit praktický rozum od metafyzických reziduí. S tímto požadavkem nejaktivněji v této době vystupovali novokantovci. Kallabovi imponovaly hlavně názory W. Windelbandta a H. Rickerta, představitelů tzv. bádenské nebo jihoněmecké školy. Nejvíce jej oslovilo jejich členění metodologických přístupů na základě hodnotového významu. Nebyl to však jediný filosofický směr, na který Kallab ve svém pojetí práva navázal. Kromě Rickertovy teorie hodnot a hodnocení, která zdůrazňovala

tvůrčí rozměr poznání, navazuje také na Bergsonovo pojetí intuice a času.

Francouzský filosof H. Bergson vystoupil začátkem 20. století s radikální kritikou intelektu. Proti intelektuálním formám a metodám poznávání staví intuici, kterou pokládá za mnohem dokonalejší a hlubší způsob uvědomování si skutečnosti. Intuitivní poznání zachycuje podle něj skutečnost nejen bezprostředně ale, také v jejím trvání.

Kallab se však domnívá, že jak Rickert, tak i Bergson se ve své noetice zastavili v půli cesty. Rickert si podle něj neuvědomil, že hodnocení předpokládá skutečný čas. Bergson zase opomíjí, že „*v hodnocení máme prostředek, jak do budoucnosti proniknutí činnosti intelektuální.*“²² Tyto poznatky jej upevňují v názoru, že „*právo tedy není předmětem, jež poznávám, nýbrž jest způsobem, jak mohu jednati, není poznatkem, nýbrž zážitkem. Jinými slovy: právo nepoznáváme, nýbrž tvoříme.*“²³

Porozumět Kallabovu učení o právu znamená porozumět jeho pojetí skutečnosti. Podle něj je skutečnost to, co nám je zprostředkováno určitou formou myšlení. Toto vykročení z dualistického pojetí „*Sein*“ a „*Sollen*“ je zde spojeno s erozí tradičního subjekt-objektového schématu. Z hlediska normativistů byl tento přístup hodnocen jako útok na noetické základy teorie práva. Pro něj je skutečnost kategorií, která charakterizuje svět kauzálních souvislostí a proto nemůže sehrávat žádnou roli při poznávání normy.²⁴

Poměrně velmi dlouhé období, prakticky do 80. let 20. století, trvalo, než právní teorie byla schopna vyrovnat se jak s právním formalismem, a to bez toho, aby jej radikálně odmítala, tak s názorem, že skutečnost je obsažena jen v našich představách a činnostech, které jsou sdělitelné jazykem.

Kallab sice takto ještě nevažoval, ale svým zaujetím pro poznávání forem myšlení poskytuje mnohem aktuálnější metodické východisko, než jakým byla obhajoba principu „*čistoty*“.

Dnes se již také nepochybuje o tom, že proces poznání je tvořivou činností. Akt hodnocení, o kterém Kallab mluví, považuje za formu poznání, kdy subjekt si sice neuvědomuje bezprostředně původní příčiny svého jednání, ty jsou mu skryté jako „*věc o sobě*“, nicméně je již schopen učinit svoji volbu rozumově zdůvodněným motivem jednání.²⁵ Kallab tím, že nestaví vůli a intuici proti rozumu odhaluje další diferenciaci samotného světa „*Sollen*“. Na rozdíl od normati-

¹⁹ Kallab měl jediného nadaného žáka, Josefa Kepřta, který však zemřel velmi mladý. V jistém směru navázal na Kallabovu metodologii právní vědy také Bohuš Tomsa. Viz k tomu KUBEŠ, V.: Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první. MÚ Brno 1995, s. 205, 209.

²⁰ Viz k tomu CHYTI, V.: Vzpomínám si. Úryvek ze vzpomínek na léta studií (1927–32). Neuveřejněný rukopis.

²¹ Viz k tomu KALLAB, J.: Právní věda a věda o právu. Poznámky k Weyrově noetice. In: Časopis pro právní a státní vědu. Brno 1935, roč. XVIII., č. VI–VII., s. 3.

²² Viz k tomu KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. První kniha: Základní pojmy. Brno 1920, s. 123.

²³ Tamtéž, s. 123.

²⁴ Viz k tomu KALLAB, J.: Právní věda a věda o právu. Poznámky k Weyrově noetice. In: Časopis pro právní a státní vědu. Brno 1935, roč. XVIII., č. VI–VII., s. 2.

vistů „Sollen“ nevymezuje jen v opozici ke světu Sein, ale uvažuje také o rozdílu mezi tím, co má být a co být nemá.²⁶ Identifikaci práva jako práva tak spojuje s tím, co je jeho smyslem. V této souvislosti je nutné uvést, že by bylo určitým neporozuměním, kdybychom tento jeho přístup interpretovali jako snahu o oživení nebo dokonce příklon k přirozenému právu.

Kallab nám chce říct, že právo není jen pouhým objektem poznání, jehož výsledkem je norma. Normu máme chápat jen jako jednu z forem právního myšlení. Jednotlivé formy však nevyčleňuje jako konkurenční. Zde se nejedná o nalézání lepšího nebo správnějšího způsobu poznání práva, ale o určení forem, které nám umožňují poznávat právo jako právo. Tyto formy myšlení jsou jen různé. Ve své různosti si neodporují, ale vzájemně se doplňují a utvářejí jednotu, kterou Kallab považuje za základ objektivnosti.²⁷

K tomuto názoru jej přivádí velmi dobrá znalost dějin jak právní filosofie, tak obecné filosofie. I když tuto přednost mnozí oceňovali, nicméně v polemice s normativisty vynívala spíše jako nedostatek, který odvádí poznání práva od podstaty věci. Potvrzují to také slova Chytila, který ve svých vzpomínkách na Kallabovy přednášky na jedné straně obdivoval jeho brilantní přehled filosofických směrů, zároveň si neodpustil poznámku, že „pro právníka je přece jen podstatné znát dobře normu.“²⁸

Kallab studiem jednotlivých směrů právní filosofie zjišťuje, že ani jedna z právních věd není schopna se zbavit tzv. metodového singularismu.²⁹ Tímto „neduhem“ byla podle něj poznamenána i normativní teorie práva. Weyr a jeho stoupcí ji představovali jako jedinou oprávněnou a tudíž i správnou metodologickou platformu. Kallab se domnívá, že poznání práva musí jít cestou metodického synkretismu, což zde znamená racionální „kombinaci“ jednotlivých přístupů, resp. forem myšlení.

Synkretismus jako metodologická pozice je snahou nejen evidovat různé vlastnosti jevu, v tomto případě práva, ale také chápat je ve strukturální spojitosti. Jednotlivé znaky a vlastnosti zde nevystupují jako protiklady, ale funkčně se doplňují.³⁰ Základním principem této spojitosti je pro Kallaba praktická účelnost vedena naplněním ideje spravedlnosti.

Spravedlnost, jak uvádí, je „požadavkem jednotné soustavy myšlenkové“.³¹ Při tvorbě a aplikaci práva vystupuje jako logický princip. Jinými slovy, spravedlnost funguje jako korektor a zároveň regulátor poznání toho, co má být a co být nemá.³² Rozpoznání této diference je pro Kallaba krokem k vědeckému poznání práva.

Otázka právní vědy, resp. rozčlenění právních věd, tvoří druhou část Kallabova pojetí práva. Kromě vědy o právu je podle něj nutné budovat také právní vědu.³³ Na první pohled by se mohlo zdát, že jde jen o hru se slovy a že slovní vazbu „právní věda“ si zvolil Kallab jen proto, aby se odlišil od Weyrovy vědy o právu. Ale není tomu tak. Rozdíl mezi oběma vědami vysvětluje následovně: „Bud' činíme normu předmětem svého poznání, vypovídáme o ní že jest. To jest, pokud jde o normy právní, Weyrova věda o právu. Nebo snažíme se sami dáti odpověď na otázku, co má býti, vytvořiti objektivní normu, a to je moje věda právní.“³⁴

Pro úplnost je nutno uvést, že kromě rozlišení právní noetiky nebo vědy o právu a exaktní právní vědy přiřazuje do soustavy právních věd také empirickou právní vědu.³⁵

Jako předmět právní noetiky vymezuje poznání právní normy. Cílem exaktní právní vědy je pak kritika samotného normativního poznání. Norma již zde nevystupuje v roli předmětu, ale prostředku poznání. Z hlediska empirické právní vědy je norma jen výsledkem poznání, kdy na základě zpracování empirického materiálu (zákonů, smluv, rozsudků, atd.) poznáváme

²⁵ Tamtéž, str. 8. Ke vztahu poznání a hodnocení viz také KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. První kniha: Základní pojmy. Brno 1920, s. 60.

²⁶ Viz k tomu KALLAB, J.: Právní věda a věda o právu. Poznámky k Weyrově noetice. In: Časopis pro právní a státní vědu. Brno 1935, roč. XVIII., č. VI-VII., s. 16.

²⁷ Tamtéž, s. 9-10.

²⁸ Viz k tomu CHYTIL, V.: Vzpomínám si. Úryvek ze vzpomínek na léta studií (1927-32). Neuveřejněný rukopis.

²⁹ Viz k tomu KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. Druhá kniha: Hlavní směry. Brno 1921, s. 228.

³⁰ Kallabův požadavek metodického synkretismu není náhodný ani ojedinělý. S kritikou metodického monismu vystoupil také Engliš se svojí teleologickou soustavou. Tyto pokusy byly odrazem změn, které otevřely cestu k rozvoji strukturálního přístupu ve společenských vědách.

³¹ Viz k tomu KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. První kniha: Základní pojmy. Brno 1920, s. 142.

³² „...spravedlnost znamená požadavek jednotné soustavy myšlenkové, jako jejíž články každý poznátek, k němuž abstrakcí docházíme, se musí legitimizovat.“ Viz k tomu tamtéž, s. 142, také KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. Druhá kniha: Hlavní směry. Brno 1921, s. 264.

³³ Viz k tomu KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. První kniha: Základní pojmy. Brno 1920, s. 143.

³⁴ KALLAB, J.: Právní věda a věda o právu. Poznámky k Weyrově noetice. In: Časopis pro právní a státní vědu. Brno 1935, roč. XVIII., č. VI-VII., s. 18-19.

³⁵ Kallab takto jednoznačně člení právní vědu ve své pozdější stati „Několik poznámek k Weyrovu spisu Teorie práva“, kterou publikoval v roce 1937 v Časopisu pro právní a státní vědu. Ve své stěžejní práci „Úvod“ však podává trochu složitější rozdělení právní vědy, kdy mluví o právních vědách teoretických, exaktních, praktických a právní metodologii (filosofii), které pak zase dělí na další oblasti. Viz k tomu KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. První kniha: Základní pojmy. Brno 1920, s. 144.

„skutečnou, platnou normu, zjišťujeme, co v daném případě má být.“³⁶

Samozřejmě, že dnes bychom mohli diskutovat o tom, zda toto rozčlenění právních věd je funkční. Nicméně Kallab se pokusil o vytvoření soustavy právních věd již nikoli jen na základě strukturálního, ale také funkčního hlediska a neptá se jen na to, co je prostředkem, ale také cílem poznání. Metodologii právní vědy nepředstavuje jen jako prostředek k udělování správných „služebních předpisů, jež stát dává svým orgánům.“³⁷ To není nějaká „kuchařka“, která by poskytovala zaručeně dobré „recepty“ pro právní argu-

mentaci a juristické rozhodování. Kallab je přesvědčen o tom, že její hlavní funkcí je být „návodem“, teoretickým východiskem kritického právního myšlení. Kallabovi nejde jen o to, aby zákonodárci a právníci poznali to, „co a jak je napsáno v zákonu“, ale byli způsobilí „zapojit“ do svých rozhodnutí a všech svých juristických praktik „myšlenkovou jednotu kultury podle normy spravedlnosti“.³⁸

Právě tento požadavek činí z Kallabovy metodologie velmi aktuální odkaz pro současné právně teoretické myšlení.

³⁶ Tamtéž, str. 263, viz. také KUBEŠ, V.: Dějiny myšlení o státu a právu ve 20. století se zřetelem k Moravě a zvláště Brnu. Díl první. MU Brno 1995, s. 208.

³⁷ Tamtéž, s. 265.

³⁸ KALLAB, J.: Úvod ve studium metod právnických. Druhá kniha: Hlavní směry. Brno 1921, s. 266.